

АПОСТОЛ
Михайло Володимирович,
кандидат історичних наук,
apostolmv@online.ua,
(м. Київ)

КОНЦЕПЦІЯ РОЗБУДОВИ ГАЛУЗІ ВІТЧИЗНЯНОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА М. В. ЗУБЦЯ

Висвітлено основні елементи концепції становлення і розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в Україні, внесок у її розробку доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка НААН М. В. Зубця. Ученим розвинуто теорію породотворення у м'ясному скотарстві, виведено низку спеціалізованих порід м'ясного напрямку продуктивності, запропоновано методика визначення ефективності галузевих селекційних досягнень тощо. Він розробив методичні основи формування племінної бази та раціональної організації праці в м'ясному скотарстві. Здобутком М. В. Зубця є запровадження ресурсозберігаючих технологій ведення галузі м'ясного скотарства для різних регіонів України, ефективних методів відтворення худоби м'ясного напрямку продуктивності.

Ключові слова: м'ясне скотарство, селекція, порода сільськогосподарських тварин, продуктивність.

Освещены основные элементы концепции становления и развития отрасли специализированного мясного скотоводства в Украине, вклад в ее разработку доктора сельскохозяйственных наук, профессора, академика НААН М. В. Зубца. Ученым развита теория пороодообразования в мясном скотоводстве, выведен ряд специализированных пород мясного направления продуктивности, предложена методика определения эффективности отраслевых селекционных достижений и др. Он разработал методические основы формирования племенной базы и рациональной организации труда в мясном скотоводстве. Достижением М. В. Зубца является внедрение ресурсосберегающих технологий ведения отрасли мясного скотоводства для

различных регионов Украины, эффективных методов улучшения воспроизводства скота мясного направления продуктивности.

Ключевые слова: мясное скотоводство, селекция, порода сельскохозяйственных животных, продуктивность.

The main elements of the concept of formation and development of specialized beef cattle industry in Ukraine, its contribution to the development of the doctor of agricultural sciences, professor, academician of NAAS of M. V. Zubets were outlined. The scientist has developed the theory of breed creation in beef cattle breeding, created a number of specialized beef breeds, the technique of determining the effectiveness of selection achievements in beef cattle breeding and others. He has developed the methodical bases of formation of breeding base and the rational organization of labor in beef cattle. M. V. Zubets` achievement is the development of economical technologies for the beef cattle industry for different regions of Ukraine, outlining of ways to improve reproductive ability of beef cattle.

Keywords: beef cattle industry, breeding, breed of farm animals, productivity.

Проблема виробництва продукції тваринництва в Україні є однією з ключових при забезпеченні населення повноцінним харчовим білком. У валовому виробництві м'яса особливе місце відводиться яловичині, яка відзначається високими смаковими та дієтичними якостями, значним попитом як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. В Україні яловичину одержують переважно за рахунок надремонтного молодняку та вибракуваного поголів'я дорослої худоби молочних і молочно-м'ясних порід. Зниження ролі факторів інтенсивного розвитку м'ясного скотарства зумовлює активізацію пошуків нових шляхів піднесення галузі, що відповідають вимогам сучасного розвитку АПК України.

У розроблення стратегії становлення і розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в Україні значний внесок здійснив академік НААН М. В. Зубець. Учений розробив методики виведення низки вітчизняних порід м'ясного напрямку продуктивності, програми селекційно-племінної роботи з кожною з них на етапі консолідації. Сформулював основні принципи організації племінної бази та раціональної організації праці в м'ясному скотарстві, запровадження ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції тваринництва для різних регіонів України, здійснював пошук

ефективних методів відтворення худоби м'ясного напрямку продуктивності та ін.

Окремі аспекти наукової діяльності академіка М. В. Зубця, узагальнення його розробок, спрямованих на якісне перетворення вітчизняного генофонду порід, знайшли відображення в публікаціях М. Я. Єфіменка, М. В. Гладія, Ю. П. Полупана [1, 2, 5]. Однак до цього часу комплексно не оцінено його внесок в розроблення концепції становлення галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в Україні. Тому метою даного дослідження є узагальнення розроблених М. В. Зубцем селекційних, технологічних, зоотехнічних та організаційних засад становлення галузі м'ясного скотарства в Україні. Методологія дослідницького пошуку ґрунтується на застосуванні системно-історичного підходу.

За складних соціально-економічних умов, що склалися в республіці в 60–80-х роках ХХ ст., перспективність розбудови галузі спеціалізованого м'ясного скотарства зумовлювалася рядом притаманних їй переваг, зокрема меншими порівняно з молочним скотарством енергоємністю (на 60–70%), потребою в людській праці (в 10–15 разів), капітальними вкладеннями в результаті поліпшення будівельних конструкцій, малозатратної технології утримання тварин (в 3–4 рази), ефективним використанням м'ясною худобою побічних продуктів землеробства та харчової промисловості при відносно низьких затратах концентратів на одиницю продукції. Організація галузі м'ясного скотарства в УРСР прискорювалася внаслідок складної екологічної ситуації, що загострилася після аварії на Чорнобильській АЕС. Значна частина сільськогосподарських угідь Полісся виявилася забрудненою радіонуклідами, що унеможливило виробництво в даному регіоні молочної продукції, однак відкривало широкі можливості для розведення м'ясної худоби, здатної давати продукцію, екологічно придатну для використання [7, с. 3–5].

Виходячи з наявних матеріальних і кормових ресурсів, М. В. Зубцем доведено, що частка м'ясних корів у різних природно-кліматичних зонах України повинна бути неоднаковою. Так, у районах, забруднених

радіонуклідами внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, на Поліссі, у гірських і передгірських районах Карпат, де є великі площі природних кормових угідь та нестача працездатного населення, вона може бути доведена до 35–40%, а в окремих районах – до 85–90%. У зонах Лісостепу і Степу частку корів м'ясних порід доцільно довести до 12,9% [3, с. 5–8].

Академік М. В. Зубець обґрунтував, що збільшення виробництва яловичини можливе за рахунок поліпшення м'ясних якостей великої рогатої худоби молочних і молочно-м'ясних порід з одночасним підвищенням забійних кондицій, розширенням обсягів промислового схрещування і створенням самостійної галузі м'ясного скотарства.

Селекційними засадами, сформульованої вченим концепції розбудови галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в УРСР є: 1) створення та поліпшення вітчизняних спеціалізованих м'ясних порід і типів; 2) залучення кращого світового генофонду м'ясних порід; 3) відбір низькопродуктивних молочних корів, їх осіменіння бугаями м'ясних порід і утримання за технологією м'ясного скотарства; 4) використання для промислового схрещування надремонтних телиць та застосування організаційних форм виробництва, характерних для галузі м'ясного скотарства (вирощування молодняка на підсисі до 6–8 міс. за системою «корова-теля», посилене використання пасовищ, утримання поголів'я в приміщеннях полегшеного типу; 5) застосування методу трансплантації ембріонів для прискореного якісного поліпшення м'ясного поголів'я та ін.

Академік М. В. Зубець довів, що для ефективного розвитку галузі м'ясного скотарства, враховуючи різноманітність природно-кліматичних і екологічних умов України, необхідно створити ринок високопродуктивних, конкурентоспроможних м'ясних порід переважно вітчизняного походження. Виходячи з досвіду розвинутих країн світу, де обсяг споживання м'яса на душу населення досягає оптимального фізіологічного рівня, в Україні потрібно мати не менше 14–16 адаптованих м'ясних порід, добре поєднаних між собою, а також з молочною худобою [4, с. 10–12]. При розробці концепції становлення і

розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства виходив з того, що обсяги виробництва яловичини на душу населення необхідно довести до 38 кг [3, с. 8–10].

М. В. Зубець спільно з іншими вченими обґрунтував, що найефективнішим шляхом виведення нових порід є складне відтворне схрещування місцевої худоби зі спеціалізованими м'ясними породами зарубіжної селекції, яке забезпечує максимальне поєднання високого генетичного потенціалу поліпшувальних порід з доброю пристосованістю до місцевих природно-кліматичних умов та комплексом цінних біологічних ознак поліпшованої худоби [6, с. 8–12].

Дослідник розробив програми та методики виведення української, волинської, поліської та південної м'ясних порід великої рогатої худоби. У процесі їх реалізації обґрунтував ряд оригінальних концептуальних положень, організаційних схем схрещування. Зокрема, принципові засади методики породотворення полягали в: 1) великомасштабності породотворного процесу, охопленні як племінного, так і товарного поголів'я місцевої худоби; 2) застосуванні різних схем схрещування з подальшим вибором найбільш оптимальних; 3) орієнтовному визначенні часток батьківської та материнської спадковості; 4) закладенні заводських ліній на кращих за результатами оцінки чистопородних бугаїв батьківської породи; 5) широкому застосуванні споріднених паруваль; 6) запровадженні комплексних підходів, що ґрунтуються на використанні досягнень суміжних наук, першочергово генетики та біотехнології тощо.

Ученим розроблено рекомендації з визначення ефективності селекційних досягнень у м'ясному скотарстві. Підставою для апробації селекційного досягнення слугувала наявність достатньої чисельності тварин, що мали спільне походження, схожих за екстер'єром і конституцією, характером і рівнем продуктивності та іншими ознаками, які стійко передаються спадково і відповідають параметрам програми створення нової породи. Походження плідників і провідних самок підтверджували на основі проведення

імуногенетичної експертизи. У вимогах до кожного виду тварин вказували мінімальні переваги для новостворених, поліпшених порід і породних груп над тваринами вихідних порід, а для інших селекційних досягнень – над стандартом існуючої породи [8, с. 10–12]

М. В. Зубець спільно з іншими вченими розробив зоотехнічні заходи розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в Україні. Зокрема, у зв'язку з особливостями організації відтворення тварин м'ясного напрямку продуктивності, зумовлених труднощами виявлення самок в охоті, діагностики оптимального часу їх осіменіння, сезонністю осіменіння, а також умов утримання годівлі, обґрунтував необхідність створення відповідної системи репродукції з використанням біотехнологій корегування фізіологічних функцій організму, що необхідно, насамперед, для синхронізації охоти у тварин згідно з запланованими строками осіменіння [9, с. 28–30].

Спільно з іншими вченими сформулював основні вимоги до системи годівлі м'ясної худоби і кормовиробництва для галузі м'ясного скотарства. Це, зокрема, зональність систем годівлі і кормовиробництва; максимальне використання зелених кормів за рахунок пасовищ; комбіноване використання зелених кормів з сінажем, силосом в господарствах Лісостепу і Степу; забезпечення ресурсозбереження в системі годівлі і кормовиробництва за рахунок оптимізації структури кормової бази та ін.

У своїх наукових працях М. В. Зубець обґрунтував основні елементи технології м'ясного скотарства, що передбачало: сезонність отелень самок, підсисний метод вирощування телят до 6–8-місячного віку, відтворення стад із застосуванням біотехнологічних методів, міцну кормову базу, максимальне використання природних пасовищ, застосування ресурсозберігаючих систем утримання худоби, проведення заходів зі збереження стада. Запропонували регіональні системи утримання м'ясної худоби для умов України [11, с. 85–90].

Ученим сформульовано науково-організаційні принципи становлення і розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в Україні. У зв'язку з подальшим збільшенням чисельності м'ясної худоби і господарств-

репродукторів та розвитком різних форм власності в Україні актуалізовано питання щодо створення асоціацій по вітчизняним та імпортом м'ясним породам для їх подальшої оцінки та вдосконалення. Рекомендовано створювати асоціації по кожній породі, чисельність корів якої досягає біля 1,5 тис. При асоціаціях організували науково-селекційні відділи, до складу яких входили підпорядковані експерт-бонітерські та контролер-асистентські служби [3, с. 45–46].

Перспективною формою співробітництва з іншими країнами в галузі м'ясного скотарства стало створення спільних підприємств з організації репродукторів нових імпортом порід. Зокрема, організовано спільне підприємство Головного селекційного центру з канадською фірмою – «Сімекс – Україна». З метою надання оперативної інформації щодо наявності племінної продукції м'ясної худоби та її якості, кращого генофонду імпортом порід у племзаводах і селекційних центрах створювали банки даних про кількість і якість худоби, результати оцінки бугаїв, кращих корів тощо.

У покращанні продуктивних і племінних ознак тварин М. В. Зубець важливу роль відводив виставкам, виводкам, та аукціонам, які забезпечували показ і вивчення досягнень кращих господарств, сприяли вдосконаленню технічних прийомів у скотарстві та впровадженню передового досвіду. Періодично публікували видання інформаційного матеріалу про племінні стада, наявність племінного матеріалу, діяльність наукових лабораторій, асоціацій; довідники щодо технологій розведення м'ясної худоби стосовно регіонів тощо.

Таким чином, концепція розбудови галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в Україні є одним із найбільш вагомих складників наукового доробку академіка М. В. Зубця. Вона ґрунтувалася на розробленні селекційних, технологічних, зоотехнічних, ветеринарних та організаційних заходів. Ученим розвинуто методологічні та теоретичні основи виведення низки спеціалізованих високопродуктивних м'ясних порід, сформульовано основні принципи формування племінної бази та раціональної організації праці в м'ясному скотарстві, технології ведення галузі для різних регіонів України, шляхи

поліпшення відтворної здатності худоби м'ясного напрямку продуктивності, визначення ефективності селекційних досягнень у м'ясному скотарстві тощо. Ця частина його наукового спадку не втратила значення в умовах сьогодення, оскільки відбуваються ефективні пошуки її подальшого розвитку за умов вирішення проблеми безпеки харчування населення, зростання якості продукції тваринництва.

Список використаних джерел

1. *Гладій М. В.* Академік М. В. Зубець – талановитий учений, організатор, політичний і громадський діяч / М. В. Гладій // Розведення і генетика тварин : міжвід. тем. наук. зб. – К., 2015. – Вип. 49. – С. 6–13.
2. *Єфіменко М. Я.* Зубець Михайло Васильович / М. Я. Єфіменко // Вчені-селекціонери у тваринництві / наук. ред. : М. В. Зубець, В. П. Буркат. – К. : Аграрна наука, 1997. – С. 59–62. – («Українські вчені-аграрії ХХ ст.»; кн. 1).
3. *Концепція* розвитку м'ясного скотарства в Україні на період до 2010 року / Мельник Ю. Ф., Зубець М. В., Буркат В. П. та ін. – К., 1999. – 66 с.
4. *Національна* програма розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства України на 1996–2005 роки / М. В. Зубець, В. О. Пабат, В. П. Буркат та ін. – К., 1996. – 106 с.
5. *Полупан Ю. П.* Талановитий вчений, організатор науки, людина (спогади про академіка НААН Михайла Васильовича Зубця) / Ю. П. Полупан // Розведення і генетика тварин : міжвід. тем. наук. зб. – К., 2015. – Вип. 49. – С. 26–33.
6. *Програма* розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства України на 1997–2005 роки / М. В. Зубець, В. О. Пабат, В. П. Буркат та ін. – К., 1997. – 119 с.
7. *Програма* перепрофілювання господарств на розвиток м'ясного скотарства в забруднених радіонуклідами районах України на 1993–1995 роки / Ю. М. Карасик, М. М. Холкін, П. П. Достоевський та ін. – К., 1993. – 64 с.
8. *Рекомендації* по определению эффективности селекционных достижений в мясном скотоводстве / сост. А. Г. Тимченко, М. В. Зубец. – К.: Урожай, 1982. – 17 с.
9. *Рекомендації* по поліпшенню відтворення худоби м'ясного напрямку продуктивності / М. В. Зубець, В. П. Буркат, Ю. Ф. Мельник та ін. – К., 2000. – 35 с.
10. *Рекомендації* щодо формування племінної бази м'ясного скотарства / М. В. Зубець, В. П. Буркат, І. В. Гузєв та ін.; за ред. М. В. Зубця. – Чубинське, 2003. – 34 с.
11. *Стратегія* розвитку м'ясного скотарства в Україні в контексті національної продовольчої безпеки / М. В. Зубець, В. П. Буркат, І. В. Гузєв та ін. – К.: Аграрна наука, 2005. – 174 с.

References

1. Hladiy, M. V. (2015). *Akademik M. V. Zubets' – talanovytyy uchenyy, orhanizator, politychnyy i hromads'kyy diyach* [Academician M. V. Zubets – a talented scientist and organizer, political and social activist]. *Rozvedennyya i henetyka tvaryn* [Animal Breeding and Genetics]. Kyiv. 49, 6–13. [in Ukrainian].
2. Yefimenko, M. Ya. (1997). *Zubets' Mykhaylo Vasyl'ovych* [Zubets Mychailo Vasyliovych]. *Vcheni-selektsionery u tvarynnyystvi* [Scientists in animal breeding]. Kyiv. 59–62. [in Ukrainian].
3. Mel'nyk, Yu. F., Zubets' M. V., Burkat V. P. ta in. (1999). *Kontseptsiya rozvytku m'iasnoho skotarstva v Ukrayini na period do 2010 roku* [The concept of beef cattle in Ukraine to 2010]. Kyiv. 66. [in Ukrainian].
4. Zubets', M. V., Pabat, V. O., Burkat, V. P. ta in. (1996). *Natsional'na prohrama rozvytku haluzi spetsializovanoho m'iasnoho skotarstva Ukrayiny na 1996–2005 roky* [National program of development of specialized beef cattle industry of Ukraine in 1996–2005]. Kyiv. 106. [in Ukrainian].
5. Polupan, Yu. P. (2015). *Talanovytyy vchenyy, orhanizator nauky, lyudyna (spohady pro akademika NAAN Mykhayla Vasyl'ovycha Zubtsya)* [The talented scientist and organizer of science, a man (memory about academician of NAAS Michailo Vasyliovych Zubets)]. *Rozvedennyya i henetyka tvaryn* [Animal Breeding and Genetics]. Kyiv. 49. 26–33. [in Ukrainian].
6. Zubets', M. V., Pabat, V. O., Burkat, V. P. ta in. (1997). *Prohrama rozvytku haluzi spetsializovanoho m'iasnoho skotarstva Ukrayiny na 1997–2005 roky* [The program of development of specialized beef cattle industry in Ukraine in 1997–2005]. Kyiv. 119. [in Ukrainian].
7. Karasyk, Yu. M., Kholkin, M. M., Dostoyevs'kyy, P. P. ta in. (1993). *Prohrama pereprofilyuvannya hospodarstv na rozvytok m'iasnoho skotarstva v zabrudnennykh radionuklidamy rayonakh Ukrayiny na 1993–1995 roky* [Programme conversion of farms to development of beef cattle in contaminated areas of Ukraine in 1993–1995]. Kyiv. 1993. 64. [in Ukrainian].
8. Tymchenko, A. H., and Zubets, M. V. (1982). *Rekomendacii po opredeleniju jeffektivnosti selekcionnyh dostizhenij v m'iasnom skotovodstve* [The guidelines for determining the effectiveness of selection achievements in beef cattle]. Kiev. 17. [in Russian].
9. Zubets', M. V., Burkat, V. P., Mel'nyk, Yu. F. ta in. (2000). *Rekomendatsiyi po polipshennyu vidtvorennyya khudoby m'iasnoho napryamu produktyvnosti* [The recommendations to improve reproduction of livestock of beef direction of productivity]. Kyiv. 35. [in Ukrainian].
10. Zubets, M. V., V. P. Burkat, I. V. Huzyev ta in. (2003). *Rekomendatsiyi shchodo formuvannya pleminnoyi bazy m'iasnoho skotarstva* [The recommendations for the formation of breeding base of beef cattle]. Chubyns'ke. 34. [in Ukrainian].
11. Zubets, M. V., Burkat, V. P., Huzyev, I. V. ta in. (2005). *Stratehiya rozvytku m'iasnoho skotarstva v Ukrayini v konteksti natsional'noyi prodovol'choyi bezpeky* [Strategy of beef cattle development in Ukraine in the context of national food security]. Kyiv. 174. [in Ukrainian].